

**“Bölgesel Kalkınma Projeleri
Potansiyel ve Fırsatlar 2023” Çalıştayı
Sonuç Raporu**

(26 Aralık 2013, İstanbul)

TASAM'ın girişimi ile T.C. Cumhurbaşkanlığı manevi himayelerinde başlatılan ve 6 yıldır devam eden “Türkiye'nin Stratejik Vizyonu 2023” projesi çerçevesinde 6 ana tema altında toplanan makro öngörülerin tamamlanması üzerine, Türkiye'yi 2023 hedeflerine ulaştıracak 10 stratejik lokomotif sektör belirlenmiş, çalışma ve eylem planı çıkarılmıştır. Tarım Gıda ve Hayvancılık 2023 çalışmaları kapsamındaki Çalıştaylar 26 Aralık 2013'te İstanbul Ortaköy'deki Princess Hotel'de yapıcı ve samimi bir ortamda gerçekleştirilmiştir.

TASAM tarafından “sektör aktörlerine” yönelik düzenlenen ve tarım, gıda, hayvancılık politikalarında meydana gelen değişim ve gelişmelerin ayrıntılı şekilde irdelendiği Çalıştaylarda; “Tarım Sektöründe İnovasyon, İnsan Kaynağının Dönüşümü ve Rekabetçi Kurumsal Kapasite 2023”, “Tarımda Markalaşma ve Özgün Ürünler 2023”, “Tarım Gıda ve Hayvancılıkta Dış Kapasite İnşası 2023 - Orta Doğu, Yakın Asya ve Afrika”, “Çin, Hindistan ve Rusya ile Arjantin ve Brezilya; Rekabet ve Fırsatlar 2023”, “Bölgesel Kalkınma Projeleri (GAP, DAP, DOKAP, KOP vb): Potansiyel ve Fırsatlar”, “Kırsal Kalkınma, Çok Boyutlu Üretim Güvenliği 2023” temalarındaki Çalıştaylar 3 ayrı salonda eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiştir.

Yıldız Teknik Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi Prof. Dr. Şeminur Topal'ın moderatörlüğünü yaptığı “Bölgesel Kalkınma Projeleri Potansiyel ve Fırsatlar 2023” Kırsal Kalkınma Çok Boyutlu Üretim Güvenliği 2023” Çalıştayı'na TAGEM Tarımsal Ekonomi ve Araştırma Daire Başkanı Muhammet Demirtaş, Konya Ticaret Odası'ndan Hasan Hüseyin Motuk, GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nden Dr. Nusret Mutlu, Mevlana Kalkınma Ajansı'ndan Arif Köseoğlu, TEPGE Ziraat Mühendisi Ayhan Koç, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nden Metin Türker, DAP Kalkınma İdaresi Başkanlığından Adnan Demir, Konya Şeker Fabrikası'ndan Murat Gül ve Ramazan Tüzen, TMO Müşaviri İlyas Mert, Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Fahri Yavuz, Et ve Süt Kurumu Genel Müdürlük Daire Başkanı Remzi Zor, Et ve Süt Kurumu Genel Müdür Yardımcısı Zeliha Ertugay, TRGM Kırsal Kalkınma Daire Başkanı Ali Ergin, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Mühendis Ayhan Baran, Yıldız Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi Ramazan Çakır ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Stratejik Yönetim Daire Başkanlığı'ndan Dr. Ahmet Antalyalı konuşmacı olarak katılmışlardır.

Bakanlık temsilcileri ve çok sayıda akademisyen ile kurum, sektör ve medya temsilcilerinin katılımı ile interaktif bir ortamda gerçekleştirilen Çalıştay'da planlanan konular, programa uygun olarak tüm yönleri ile ele alınmıştır. Toplantı sırasında ortaya konan görüşler aşağıda özet olarak sunulmaktadır.

Entegre Bölgesel Kalkınma Projesi Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Amacı; Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi millî kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesidir. Fırat ve Dicle havzaları ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) kapsayan proje tamamlandığında yaklaşık 1,8 milyon hektar tarım alanı doğrudan sulama imkânına kavuşmuş olacaktır. Bu bağlamda doğrudan sulama imkânına kavuşan bölgelerin sosyo-ekonomik yapılarında önemli iyileşmelerin oluşması beklenmektedir.

Ancak proje kapsamında doğrudan sulanamayan alanlar GAP Bölgesi'nin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, doğrudan sulanamayan alanlar ölçek bakımından sulanabilen alanlardan daha büyüktür. Bu bağlamda, gelecek kuşaklar için kendilerini geliştirebilecekleri bir ortam yaratılmasını amaçlayan sürdürülebilir insani kalkınma felsefesi üzerine kurulmuş olan GAP Projesi kapsamında; kalkınmada adalet, katılımcılık, çevre korunması, istihdam, mekânsal planlama ve alt yapı geliştirilmesi stratejilerine bağlı kalarak tüm bölgenin dengeli bir şekilde kalkınmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Ancak dünyada kalkınma yaklaşımında meydana gelen değişimler sonucunda insan odaklı çok sektörlü katılımcı ve bütüncül yaklaşımların benimsenmesi hazırlanacak projelerde bu yönün ihmal edilmemesinin gerekli olduğunu ortaya koymuştur. 1990'lı yıllardan itibaren katılımcı kırsal kalkınmanın dünyada giderek önem kazanması, GAP İdaresinin Bölge'de yürüteceği çalışmalarda katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımını benimsemesine ve uygulamasına neden olmuştur.

Katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımları; Bölge'de yaşayan özellikle dezavantajlı grupların sorunlarını belirlemek, önceliklerini saptamak, refah seviyelerinin yükseltilmesine yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunmak ve bunların yerel halkın ve kuruluşların katılımıyla sürdürülebilirliğini sağlamak olarak kısaca özetlenebilir.

GAP İdaresinin ilgili kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğinde katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımları kullanılarak birçok proje uygulanmış ve uygulanmaya devam etmektedir.

Ülkemizde Bölgesel ve Kırsal Kalkınma Deneyimleri

Ülkemizin bölgesel düzeyde kalkınma deneyimi 1959 yılında yapılan Antalya Planı'yla başlar. En büyük deneyim ise; kapsadığı alanın genişliği, hedeflerinin büyüklüğü, sektör çeşitliliği ve uygulamanın devam etmesi açısından Güneydoğu Anadolu Projesi GAP'tır. Bölge'deki toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik bireysel sulama ve enerji projelerinin bir bütün hâlinde ele alındığı 1988 yılını GAP'ın başlangıcı sayabiliriz. Böyle kapsamlı bir projenin yürütülmesinde koordinasyonu sağlamak, gerekli araştırmaları yapmak, modeller geliştirmek ve tanıtımını sağlamak üzere 1989 yılında GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı GAP BKİB kurulmuştur.

GAP'ın çıktılarında etkilenecek ve hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacak tarım, iletişim, ulaşım, sanayi, eğitim, sağlık, turizm gibi diğer sektörlerin bir arada düşünüldüğü bütünsel bölgesel kalkınma anlayışı, 1988'de "GAP Master Planı" hazırlanmasıyla ortaya konulmuştur. Projenin özelliği nedeniyle kurumlar arası koordinasyon ve özel projelerin yönetimi için GAP Kalkınma anlayışında dünyadaki gelişmeler ve değişen öncelikler göz önüne alınarak - hedef kitlenin de planlama sürecine nispeten dahil olduğu - GAP Bölgesel Kalkınma Planı'nın (2002), odağında insan vardır ve insani kalkınma vizyon haline gelmiştir.

GAP'ta teorik ve nispeten pratik olarak kalkınma anlayışı yakalanmış olmasına rağmen, kaynak kısıtları, uygulama döneminde yaşanan siyasi istikrarsızlık, ekonomik krizler, Bölge'deki terör olaylarının artması gibi faktörler ve teknik engeller nedeniyle öngörülen ölçüde başarılı olunamamıştır. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak, geçmiş dönemlerdeki geri kalışı telafi etmek ve Proje'nin hedeflerine bir an evvel ulaşmasını sağlamak amacıyla, hedef kitlenin (yerelin) planlama sürecine tamamıyla dâhil olduğu, önceliklerin oluşturulduğu, "Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi, Sosyal Gelişmenin Sağlanması, Altyapının Geliştirilmesi ve Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi" eksenleriyle insani kalkınma vizyonunu bütünsel kucaklayan "GAP Eylem Planı" 2008 yılında uygulamaya konmuştur. Finansman sıkıntısının olmadığı GAP Eylem Planı, geçen 5 yıl sonunda revize edilmektedir.

Ülkemizde kırsal kalkınma çabaları, bölgesel kalkınma çabalarından çok önce başlamıştır. Eğitim alanında kırsal kesimde yaşayan halk ile kentliler arasındaki bozuk dengeyi eşitlemek ve köy halkına pratik bilgi vermek amacıyla 1936 "Köy Eğitmeni Projesi"nin uygulamasıyla başlayan kırsal kalkınma süreci, 1940 yılında "Köy Enstitüleri Kanunu"yla yasal dayanağa kavuşmuştur. "Çiftçileri Topraklandırma Yasası (1945)", "Marshall Yardımı" ile (1948-51) devam etmiştir. Günümüze kadar "Çorum - Çankırı Kırsal Kalkınma", "Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projeleri", "Bingöl - Muş Kırsal Kalkınma Projesi", "Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi", "Ordu - Giresun Kırsal Kalkınma Projesi", "Ortak Ormancılık İçin Uygun Metotların Geliştirilmesi Projesi", "Köy - Kent Projesi", "Sivas - Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi", "Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi", "Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı" ve "Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi" gibi birçok kırsal kalkınma projesi uygulanmıştır. Planlı dönemin başladığı 1963 yılından beri de her beş yıllık kalkınma planında özel önem atfedilen kırsal kalkınma, DPT'nin 2006'da hazırladığı "Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi" dikkate alınarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı "Kırsal Kalkınma Planı" çerçevesinde yürütülmektedir.

GAP Bölge Kalkınma İdaresinin Kırsal Kalkınma Deneyimleri

GAP-BKİB bölgesel ve kırsal kalkınma konularında kuruluşundan günümüze kendini geliştirerek, ulusal düzeyde örnek de gösterilebilecek birçok çalışma yürütmüş, modeller geliştirmiş ve pilot proje uygulamaları yapmıştır. "GAP Halkaları" ile fakir çiftçilerin hayat standartlarını yükselmek için "Koyunculuk Projesi", basınçlı sulama sistemlerinin %50 çiftçi katılımıyla Bölge'de tanıtıldığı "Su Tasarrufu Sağlayan Sulama Teknolojilerinin Demonstrasyonu" gibi birçok model ve projeler Ülke için ilk olmuş ve yaygınlaşmıştır.

GAP İdaresi; Bölge'nin ihtiyaçlarını ortaya koymak amacıyla sosyal, tarımsal, ekonomik ve fiziki altyapı gibi birçok ana konuda araştırmalar yapmış, bunları ilgililerle paylaşmış ve sonuçlarını pilot projelere ve eylem planlarına dönüştürerek uygulamaya aktarmış ya da aktarılmasına öncülük etmiştir.

Sosyal araştırmaların sonucu olarak "Sosyal Eylem Planı" hazırlanmıştır. Plan çıktısı olarak "Çok Amaçlı Toplum Merkezleri", "Gençlik Merkezleri", "Okuma Odaları", "Halk Sağlığı" vb. projeleri uygulamaktadır.

Bölgenin ihtiyaç duyduğu uygun bitkilerin çeşit, verim, adaptasyon ve yetiştiriciliğinden, tarım makinelerinin ihtiyaç etüdüne; ürün deseni ve pazarlamasından işletmelerin kredi ihtiyaç etüdüne; sulama sistemlerinin işletme, bakım ve yönetim modeli çalışması ve uygulamasından ana kanallarda suyun regülasyonuna; sulama alanlarında suyun üretim gücünü maksimize edecek faaliyetlerden sulama dışı alanlarda halkın gelir düzeyini artıracak projelere kadar birçok tarımsal konuda araştırmalar yapmış, projeler uygulamıştır ve hâlen de uygulamaya devam etmektedir.

Öte yandan altyapı konusunda "Bölgesel Ulaşım Altyapı Projesi" ile GAP'ın getireceği değişime ayak uyduracak altyapı ihtiyaçları ortaya konmuş, homojen alanları kapsayan alt bölge gelişme planları, belde düzeyine kadar inen imar ve şehir bölge planları yapmıştır ve yapmaktadır.

Kırsal kalkınma çabaları; yukarıdaki faaliyetlerle bir veya birkaç sektörde desteklenirken, "Köye Dönüş ve Merkez Köy" ve "Birecik Barajından Etkilenen Nüfusun Yeniden Yerleşimi, İstihdamı ve Ekonomik Yatırımlar İçin Planlama ve Uygulama" gibi projelerle bütünsel olarak ele alınmıştır.

GAP İdaresi, bölgesel ve kırsal kalkınma konularında yabancı ülkelerle ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) ile işbirliğine girerek, İdare'nin ve paydaş kurumların teknik personelinin kapasitesini artırmak amacıyla eğitimler vermiştir. Bu eğitimler sonucu elde edilen deneyimle İdare, kendi insan kaynaklarını kullanarak ilk katılımcı "kırsal kalkınma planlama" çalışmalarını "Köye Dönüş ve Merkez Köy Projesi" kapsamında 2002 yılında Mardin-Kızıltepe-Yüceli ve Nusaybin'de yapmıştır. Yüceli Katılımcı Kırsal Kalkınma Planı projelere dönüştürülerek, İdare'nin kaynaklarıyla uygulamaya konulmuştur. Bunları, Batman-Kozluk-Taşlıdere, Siirt-Pervari-Ekindüzü ve Şırnak-Geçitboyu Katılımcı Kırsal Kalkınma Projeleri (2006), Adıyaman-Samsat Sulama Alanı (2007) ve Kilis-Musabeyli-Gülbaba (2008) izlemiştir.

Öte yandan; GAP İdaresi, Avrupa Birliğinden 24,5 milyonu Kırsal Kalkınma projelerinde kullanılmak üzere ve 44 milyon avro hibe desteği alan ilk kurum olmuştur.

Bir taraftan; kırsal kalkınma planlama projeleri desteklenirken, bir yandan kurumlardan gelen ve Bölge'nin ihtiyaçları nedeniyle İdare tarafından talep edilen kırsal kalkınma projeleri desteklenmiştir.

Bölge'de sulanan ve sulanamayan alanlar arasındaki gelir farklılıklarını ortadan kaldırmak için, kırsal ve işlemeli tarıma uygun arazilerin az olduğu alanlarda yaşayan nüfusun; sosyo-ekonomik yaşam koşullarını sürdürülebilirlik-katılımcılık ilkesi doğrultusunda iyileştirmek ve gelir kaynaklarını çeşitlendirmek amacıyla Entegre Kırsal Kalkınma Projesi uygulamaya konmuştur.

Proje ile Bölge'mizde, FAO ile birlikte yapılan alan çalışmalarında sorunun ekonomik faaliyetlerde her türlü girdilerin temin edilmesinden, çıktılarının değerlendirilmesi ve pazarlanmasına kadar devam eden zincirin zayıf olduğu belirlenmiş ve "değer zinciri"ni dikkate alan "kırsal kalkınma planlama" projelerinin uygulanmasının gerekliliğini ortaya koyan fizibilite raporu hazırlanmıştır.

Bu kapsamda, GAP Eylem Planı ile "GAP Bölgesi Entegre Kırsal Kalkınma Programı"nın tasarlanması ve uygulanması planlanmıştır. Hedef kitlenin katılımının arandığı ve paydaşlarla güç birliğini sağlayacak "Entegre Kırsal Kalkınma Projesi" (EKKP), yerel ortaklarla birlikte belirlenen pilot alanlarda planlanıp, uygulamaya konmuştur.

Entegre Kırsal Kalkınma Projesi çerçevesinde hazırlanan Kırsal Kalkınma Programı kapsamında yapılan saha araştırmaları, çalıştay, idari kayıtların derlenmesi, ilgili planlar ve raporların incelenmesi sonucu mevcut durum analizi ve değer zincir analizi hazırlanarak; Bölge'de sulanan ve sulanamayan alanlar arasındaki gelir farklılıklarını ortadan kaldırmak, kırsal ve işlemeli tarıma uygun arazilerin az olduğu alanlarda yaşayan nüfusun, sosyo-ekonomik yaşam koşullarını sürdürülebilirlik ve katılımcılık ilkesi doğrultusunda iyileştirmek; gelir kaynaklarını çeşitlendirmek amacıyla değer zincirleri oluşturulmuş, ön fizibilite etütleri geliştirilmiş ve kamu, özel sektör, STK ve şirketler kesimine yönelik eğitim ihtiyaçları belirlenmiştir. Söz konusu alanlarda belirlenen öncelikli projeler uygulamaya konmuştur.

26 Aralık 2013, İstanbul